

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ У СТАНІ СП'ЯНІННЯ

Наша країна нині переживає важливий перехідний етап своєї історії. На порозі третього тисячоліття Україна набула незалежності, свободи, право розпоряджатися своїм майбутнім. Це створило передумови для розбудови держави, динамічного та неухильного зростання, визначення своїх пріоритетів та партнерів, а також входження до загальносвітового товариства. Водночас постали проблеми, які потрібно розв'язувати. Насамперед – це проблема злочинності загалом і злочинності неповнолітніх зокрема.

І ми погоджуємось з А. П. Закалюком, який говорить, що проблема злочинності неповнолітніх за всіх часів і зараз є високо актуальною для будь-якого суспільства. Не є тут винятком і сучасне українське суспільство. Адже мова йде про ту його частину, яку воно має підтримувати та всіляко забезпечувати її фізичне, психічне та моральне здоров'я, виховання, підготовку та виконання своєї суспільної ролі за природним законом зміни поколінь [1, с. 467].

Основні питання злочинності неповнолітніх та їх девіантної поведінки, причин і умов, що їх обумовлюють, а також заходи щодо їх запобігання були предметом досліджень представників не тільки юридичної науки, а й педагогіки, психології та соціології, а саме: Ємельянова В. П., Голіни В. В., Джужі О. М., Дубчак Л. С., Завацької Н. Є., Лазаренко В. І., Лановенка І. П., Легецького М. П., Кальченко Т. А., Максимової Н. Ю., Поволоцької С. Г., Шакуна В. І., Шишової І. О., Яницької Н. В. та ін.

Однак, у зазначених дослідженнях та наукових працях недостатньо уваги приділено питанню специфіки злочинів, які вчиняються неповнолітніми в стані алкогольного та наркотичного сп'яніння, причин та умов, які сприяють їх вчиненню, що і обумовило вибір нашого дослідження.

Сучасна ситуація в молодіжному середовищі та у виховній сфері погіршується відсутністю єдності в країні, тим, що багато негараздів у житті країни викликано морально-духовною кризою, яка пронизує все наше суспільство, включаючи найвищі інститути влади, навчальні заклади, сім'ю та освіту в цілому. І, як вірно зазначив у своєму виступі колишній міністр освіти і науки С. М. Ніколаєнко на спільній колегії Міністерства освіти та науки, Міністерства внутрішніх справ та Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, якщо оперувати цифрами статистики, то можна

говорити про зниження рівня злочинності серед неповнолітніх, студентів і учнів. Проте, перш ніж говорити про позитивні статистичні тенденції, то треба згадати страшну динаміку демографічної ситуації – ще десять років назад в перший клас йшло 700 тис. дітей, а в 2006 р. – лише 400 тис. [2].

Сучасна криміногенна ситуація в Україні характеризується загостренням багатьох кримінальних процесів та явищ, які раніше не становили такої серйозної загрози як суспільству та державі. Особливу занепокоєність викликає ситуація щодо вживання неповнолітніми алкоголю і наркотиків та пов'язана з ними злочинність.

У кримінології основним елементом її предмета є злочинність – сукупність усіх злочинів, вчинених у певному суспільстві за певний проміжок часу, і яка характеризується кількісними і якісними показниками за допомогою статистично узагальнених даних. Але предметом кримінології є як злочинність у цілому, так і окремі групи (види) злочинів. Отже, можна говорити про кримінологічну характеристику злочинності, окремих груп злочинів та окремих злочинів. Злочинність – підсумкова сукупність, елементами якої є окремі злочини і злочинці [3, с. 10].

Злочинність як соціальне явище має низку ознак, які відсутні у злочині як індивідуальному акті поведінки. Всебічне вивчення і аналіз злочинності передбачають її постійне вимірювання в масштабах усієї країни і в межах окремих регіонів. Ця робота має поточний і перспективний характер, що дає можливість відобразити не тільки існуючу злочинність, її минулий стан, а й є передумовою для її прогнозування.

Первинна початкова інформація про обсяг, характеристику і внутрішній зміст злочинності черпається із даних офіційної кримінально-правової статистики і, у деяких випадках, із результатів вибіркового дослідження, заснованих на загальних положеннях загальної статистики [4, с. 36–37].

Можна зауважити, що в юридичній науці немає між вченими одностайної думки відносно кількості показників, за допомогою яких можна вимірювати злочинність, їх суті та значення. Традиційно уже прийнято показники, що вимірюють злочинність, поділяти на дві групи: кількісні та якісні.

Отже, найчастіше у науковій та практичній діяльності кількісно-якісне вимірювання злочинності проводиться шляхом виявлення таких основних статистичних показників. Кількісних: рівень, коефіцієнт і динаміка. Якісних: структура, характер і географія.

Сучасний стан злочинів неповнолітніх, які вчиняються у стані сп'яніння – це сукупність кількісно-якісних показників про злочини, вчинені неповнолітніми у стані алкогольного чи наркотичного

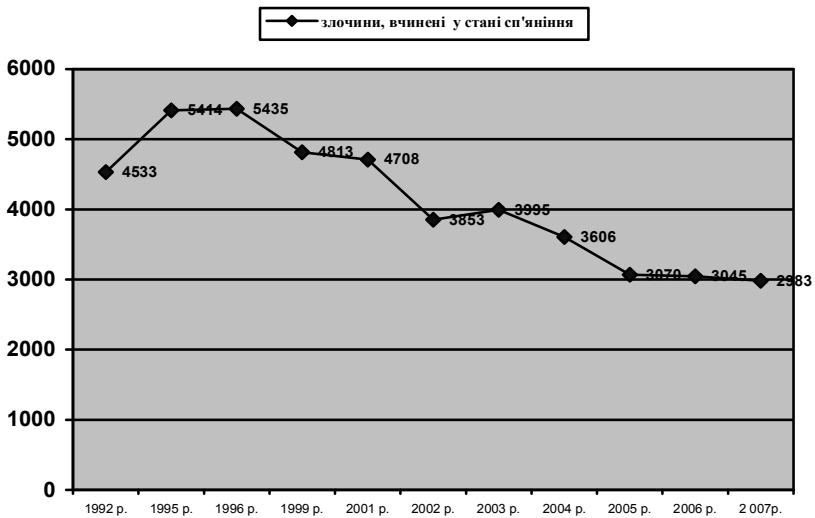
сп'яніння, а також про неповнолітніх осіб, які приймали участь у їх вчиненні, що були вчинені на території країни за певний період часу. Під станом злочинів неповнолітніх, вчинених у стані сп'яніння, у вузькому значенні, розуміється кількість зареєстрованих злочинів, вчинених у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, особами у віці від 14 до 18 років, без урахування латентних кримінально-караних діянь у сфері незаконного наркообігу, вчинених особами старшого підліткового (14–15 років) і молодшого юнацького (16–17 років) віку.

Як вірно зазначають кримінологи, порівнюючи кількісні показники злочинності неповнолітніх зі злочинністю дорослих, слід виходити з того, що перша охоплює чотирирічний період людського життя, а друга – десятиліття, починаючи від 18 років. Відрізняються вони і якісно. Скажімо, неповнолітні не вчиняють службових злочинів.

Окрім цього, для злочинності неповнолітніх (особливо злочинів, вчинених в стані сп'яніння) характерна підвищена латентність, оскільки багато їхніх діянь сприймаються як пустоці, викликані недостатньою соціальною зрілістю (крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальному закладі; хуліганські бійки, відбирання грошей та речей у молодших тощо). Про такі вчинки, як правило, не повідомляють в органи внутрішніх справ. Тому реальнішим є облік тяжких насильницьких і насильницько-корисливих злочинів, як вчиняють неповнолітні вбивства, тілесні ушкодження, згвалтування, хуліганство, грабежі та розбійні напади [5, с. 267].

Діаграма 1

Рівень злочинів, вчинених неповнолітніми у стані сп'яніння

За даними статистики, рівень злочинів, вчинених неповнолітніми в стані сп'яніння у цілому на території України, з 1992 по 1996 р. характеризувався динамічним збільшенням і епідемічним характером розповсюдження наркоманії (діаграма 1).

Як ми бачимо з діаграми, найбільше злочинів неповнолітніх було зареєстровано у 1992–1996 рр. Так, у 1992 р. було зареєстровано 4533 злочинів неповнолітніх, вчинених в стані сп'яніння, у 1995 р. – 5414, а в 1996 р. – 5435 злочинів. Цей період в історії України характеризувався політичною, економічною та правовою нестабільністю, що була пов'язана з розпадом Радянського Союзу. В наступні роки і до теперішнього часу даний вид злочинів має тенденцію до зменшення при незначному збільшенні в деякі роки. Так, у 2001 р. було зареєстровано 4708 таких злочинів, у 2003 р. – 3995, у 2005 р. – 3070, а в 2007 р. – 2973 злочинів [6]. На думку деяких дослідників, зниження темпів зростання містить ознаки стабілізації ситуації, що починається [7, с. 100; 8, с. 236].

Окрім того, в останні роки спостерігається значне зниження рівня злочинності неповнолітніх. Якщо, у 1995 р. було зареєстровано 41648 злочинів, вчинених неповнолітніми та з їх участю, то в 2002 р. – 32335 злочинів, а в 2007 р. – всього 18755 фактів [9].

Проте, у структурі злочинності неповнолітніх зростає питома вага злочинів неповнолітніх, вчинених у стані сп'яніння з 11,2% у 2002 р. до 15,7% у – 2007 р. А за даними О. Г. Кальмана у такому стані неповнолітніми було вчинено до 90% насильницьких і до 70% корисливих злочинів [1, с. 477].

Як вірно зазначають кримінологи, – стан злочинності неповнолітніх багато в чому залежить від якості боротьби з нею всіх суб'єктів профілактики злочинів [5, с. 268]. Тому, слід зазначити, що зменшенню рівня цих злочинів серед неповнолітніх, сприяли систематичні заходи, які проводять правоохоронні органи. До основних з них можна віднести: «Діти вулиці», «Вокзал», «Підліток», «Генофонд», «Канікули», «Літо», «Ялинка», Всеукраїнський рейд «Урок», спрямованих на соціальний та правовий захист дітей, запобігання їх бездоглядності та безпритульності, профілактику правопорушень, влаштування безпритульних і бездоглядних дітей до закладів соціального захисту, вжиття заходів впливу до дітей, які вживають спиртні напої, наркотичні засоби або психотропні речовини.

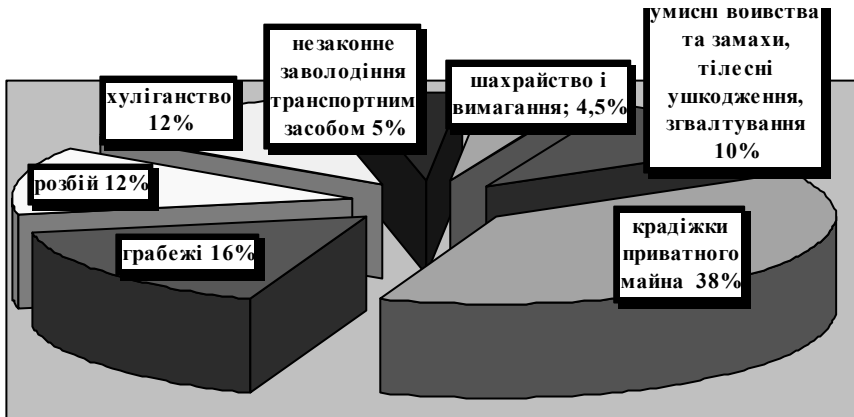
Окрім того, 2004 р. був визнаний Міністерством внутрішніх справ – роком боротьби з наркоманією. Хоча, на думку начальника Департаменту по боротьбі з незаконним обігом наркотиків МВС України – М. Андреева, реальний стан боротьби з наркозлочинністю не завжди відповідає «паперовому». Проте ДБНОН миритися з цим не збирається, і вже розробляються плани подолання негативної ситуації. Але вже сам факт оприлюднення негативу багато про що свідчить [10, с. 5].

Необхідно зазначити, що деякі злочини неповнолітніх, які вчиняються у стані сп'яніння (як правило, злочини проти власності), характеризуються високою латентністю. Тому, вищезазначені показники відображають не стільки реальний стан злочинності, а вже результат реагування на виявлені злочинні прояви.

У період з 2002 р. по 2007 р. у структурі злочинів, що розглядаємо переважають корисливі злочини та злочини корисливо-насильницької спрямованості (див. діаграму 2)

Діаграма 2

Структура злочинів, які вчиняються неповнолітніми в стані сп'яніння

Отже, як ми бачимо з діаграми, структуру злочинів, що вчиняються неповнолітніми у стані сп'яніння складають:

- крадіжки приватного майна (38%);
- грабежі (16%);
- розбійні напади (12%);
- хуліганство (12%);
- незаконне заволодіння транспортним засобом (5%);
- шахрайство і вимагання (4,5 %).

Також, слід звернути увагу на відносно високу питому вагу насильницьких злочинів. Так, неповнолітніми у стані сп'яніння вчиняються й умисні вбивства та замахы на них, умисні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, злочини пов'язані з наркотиками та зґвалтування. Вони становлять майже 10 % усіх злочинів, вчинених неповнолітніми в стані сп'яніння.

Слід зазначити, що протягом останніх п'яти років відбулись суттєві зміни у структурі злочинів неповнолітніх, вчинених в стані сп'яніння. У порівнянні з 2002 р. до 2007 р. спостерігається темп зниження ще донедавна найбільш розповсюджених злочинів – крадіжок (– 38,9%) [6]. І, як вірно зазначив А. П. Закалюк: «Таке різке скорочення крадіжок за доволі нетривалий період часу, безумовно, є наслідком проведеної у червні 2005 р. зміни законодавства, зокрема ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якою штучно завищено вартість викраденого, що тягне кримінальну відповідальність за вчинення крадіжок

та низку інших майнових злочинів» [1, с. 472–473]. І ми погоджусь з позицією вченого про безпрецедентну шкоду цього законодавчого рішення для справи боротьби зі злочинністю і для захисту майнових прав громадян, зокрема їх права приватної власності, яка проголошена Конституцією України недоторканною.

Окрім крадіжок, спостерігається тенденція і до зменшення умисних вбивств та замахів на вбивства (– 8,3%), хуліганства (– 7,8%) і незаконних заволодінь транспортними засобами (– 7,1%). Проте спостерігається темп зростання шахрайств (+ 23,8 %), грабежів (+ 15,1%), розбійних нападів (+ 10,8%) і зґвалтувань (+ 10,8%) [6].

Крім того, злочини неповнолітніх, що вчиняються в стані сп'яніння у значній мірі носять груповий характер. Хоча, групові злочини неповнолітніх загально-кримінальної спрямованості становлять близько 40%, а кількість групових злочинів неповнолітніх, вчинених у стані сп'яніння, у порівнянні з 2002 р. зменшилась на 19% і становила у 2007 р. – лише 1193 випадків [6].

Практично однаковою із злочинністю неповнолітніх загально-кримінальної спрямованості є регіональна структура злочинів, які вчиняються неповнолітніми в стані сп'яніння. Найбільш висока питома вага останньої у Запорізькій (20%), Харківській (18,4%), Донецькій областях (12,3%), м. Києві (9,2%) та АР Крим (7,6%). Значно нижчий рівень злочинів, вчинених неповнолітніми в стані сп'яніння у Волинській, Івано-Франківській, Закарпатській, Житомирській, Тернопільській та Чернівецькій областях. Проте, значно нижчою, у порівнянні із загальною злочинністю неповнолітніх, є питома вага розглядуваних нами злочинів у Одеській, Луганській, Дніпропетровській, та Полтавській областях [6].

Віковий період неповнолітніх необхідно розділити на дві підгрупи: 14–15 років і 16–18 років і диференційовано аналізувати їх кримінальні характеристики. Аналізуючи групи за допомогою кримінологічних показників, помічаємо, що вони відрізняються одна від одної. Так, коефіцієнт злочинної активності в першій групі майже в 5 разів нижчий, ніж у старших підлітків. Питома вага старшої підліткової групи неповнолітніх (16–18 років) протягом останніх років складала трохи більше чи менше 75%. А в групі 14–15-річних переважають підлітки, які вчиняють крадіжки, грабежі, дрібні хуліганства. Серед 16–17-річних – неповнолітні, які вчиняють розбійні напади, убивства, зґвалтування, умисні тілесні ушкодження, незаконні заволодіння транспортними засобами та шахрайство. Тобто злочини з вищим ступенем тяжкості та суспільної небезпечності.

Слід зазначити, що протягом останніх п'яти років відбулись і значні зміни у соціальному статусі неповнолітніх, які вчиняють злочини у стані сп'яніння. Так, у порівнянні з 2002 р., на кінець 2007 р. значно знизилась кількість працюючих неповнолітніх – на 28%, учнів шкіл, ліцеїв, гімназій – на 52% та учнів ПТУ-СПТУ, ко-

леджів, технікумів – на 15%. Проте, суттєво зросла – на 63% кількість непрацюючих неповнолітніх та таких, що не бажають навчатись у школі чи інших середніх навчальних закладах [6].

Неповнолітні, які не працюють і не навчаються, вживають алкоголь і наркотики, як правило, пов'язані з кримінальним середовищем, і саме вони є виконавцями вчинюваних злочинів.

Аналіз кримінальних справ про злочини, вчинені неповнолітніми у стані сп'яніння показав, що основну частину неповнолітніх злочинців становлять чоловіки (93%), а частка дівчат становить 7%. І ці показники характеризуються зниженням протягом останніх п'яти років. Проте, за даними кримінологічних досліджень, спостерігається зростання питомої ваги дівчат серед неповнолітніх злочинців, їх участі у тяжких злочинах (розбійних нападах, зґвалтуваннях і навіть убивствах) [5, с. 268].

Отже, можемо виділити такі **основні тенденції злочинів неповнолітніх, що вчиняються у стані сп'яніння:**

1) їх кількісні показники протягом останніх п'яти років знизились на 23%, а з 1996 р. – на 43%;

2) у структурі злочинності неповнолітніх зросла питома вага злочинів неповнолітніх, вчинених в стані сп'яніння з 11,2% у 2002 р. до 15,7% у 2007 р.;

3) спостерігається зростання корисливо-насильницьких злочинів: грабежі, розбійні напади, шахрайство і вимагання, умисні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, зґвалтування та злочини пов'язані з наркотиками;

4) зростає число злочинів, вчинених з особливою жорстокістю, зухвалістю та цинізмом;

5) залишається високим рівень злочинів, вчинених особами, які раніше вчиняли злочини (7–10%), що пов'язано, як правило, із наркотичною залежністю, небажанням стати на шлях виправлення та бажанням «заробити легкі гроші»;

6) збільшення фактів поодинокого вчинення злочинів і зменшення кількості групових злочинів;

7) збільшення коефіцієнта злочинної активності у віковій групі 16–18 років;

8) зростання числа неповнолітніх, які були втягнені дорослими у вчинення злочину у процесі вживання наркотичних речовин чи алкоголю;

9) подальше збільшення серед неповнолітніх злочинців непрацюючих та таких, що не бажають навчатись у школі чи інших середніх навчальних закладах;

10) зростання питомої ваги хлопців у вчиненні цього виду злочинів, хоча у структурі злочинів неповнолітніх спостерігається «фемінізація».

Таким чином, вважаємо, що сучасний стан та виявлені в ході дослідження тенденції злочинів, які вчиняються неповнолітніми у стані сп'яніння швидше свідчать не скільки про зменшення рівня проаналізованого нами виду злочинів неповнолітніх, а стільки про збільшення її латентності та про ті труднощі, з якими стикаються судово-слідчі органи у зв'язку з раніше зазначеними змінами у кримінальному та адміністративному законодавстві.

Отже, злочини, що вчиняються неповнолітніми у стані сп'яніння є серйозною соціально-кримінологічною проблемою, яка загрожує подальшому розвитку України в усіх сферах, вирішення якої потребує зосередження зусиль та рішучих дій усіх ланок суспільства: державних та правоохоронних органів, батьківської і педагогічної громадськості, суспільно-політичних об'єднань, а також системного підходу та відповідної фінансово-матеріальної бази. Без вирішення цієї проблеми державність та материфонд України в майбутньому може опинитися під серйозною загрозою. І, оскільки пияцтво, наркотизм і злочинність неповнолітніх – це соціально-кримінологічні явища, то боротися з ними необхідно систематично та цілеспрямовано, а не епізодично.

Список літератури: 1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн.: Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання окремих видів злочинів. – К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2007. – 712 с. 2. Виступ С. М. Ніколаєнка на спільній колегії Міністерства освіти та науки, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства молодіспорт 27.04.2007 р. // www.mvsinfo.gov.ua 3. Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: Дис... канд. юрид. наук. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 196 с. 4. Кримінологія: Підручник / За ред. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – 352 с. 5. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. О. М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с. 6. Довідка про злочини, пов'язані з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами за 12 міс. 2007 р. – К., – 2008. 7. Лазаренко В. І. Наркоситуція в Україні та девіантна поведінка молоді: Дис... канд. соціол. наук. – Х.: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2003. – 230 с. 8. Довідка про стан злочинності в Україні за 12 місяців 2007 р. – К., ДІТ МВС. – 2008. – С. 5–1. 9. Молодеж і наркотики (соціологія наркотизма) / Под ред. Соболева В. А. і Руценко Й. П. – Х.: Торсинг, 2000. – 432 с. 10. Нечипоренко Л. Галюциногенний шоколад статистики // Іменем Закону. – 2006.

Надійшла до редакції 20.05.08

О. М. Бокій

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ СУЧАСНОЇ ТА НЕСУЧАСНОЇ КОЛЕКЦІЙНОЇ ЗБРОЇ

Адміністративно-правовий режим обігу зброї на сьогодні не є досконалим. Існує багато прогалин у вітчизняному законодавстві, які потребують якнайскорішого усунення. Цьому питанню присвятили свої роботи такі вчені-правознавці, як: П. Д. Біленчук, А. В. Кофанов, О. Ф. Сулява, І. П. Голосніченко, Я. Ю. Кондратьєв, О. М. Піджаренко, М. П. Федоров, В. А. Гуменюк, О. С. Фролов, О. Д. Благов, А. А. Долгополов та ін.